№ 76 Մայիսի 9 (21) 1880 Մայիսի 9 (21) № 76

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 5 կօպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքցիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տաճկահայերի օրգան։—Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Բագուից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Անգլիա։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։—Բանասիրական։ Խենթը։

ՏԱՃԿԱՀԱՅԵՐԻ ՕՐԳԱՆ

Անգլիայի կառավարութեան ղեկը ազատամիտ կուսակցութեան ձեռքը անցնելը գուցէ անհետևանք չը մնաց տաճկահայերի դրութեան վրա. Նրանց պահանջը և ձգտումները գուցէ կարողանան այժմ մի որոշ կերպարանք ստանալ և մի փոքր ի շատէ ուղիղ ճանապարհի վրա կանգնել։ Շատ ժամանակ չէ, որ մի յայտնի ազատամիտ պետական անձ յայտնել էր այն միտքը, թէ նոր կաբինետի առաջին գործերից մէկը պէտք է լինի,—առաջ դուրս բերել յունական և «հայկական» խնդիրները։ Թէ որքան կը կատարվի այդ խոստումը, դժուար է գուշակել, այնուամենայնիւ մխիթարական է այն հանգամանքը, որ տաճկահայերի դրութիւնը շարունակում է գրաւել մարդասէր քաղաքագէտների ուշադրութիւնը և համակրութիւնը։ Այժմ կարելի է յոյս ունենալ որ Տաճկաստանը Անգլիայի ազդեցութեան տակ ստիպված կը լինի տալ Հայաստանին եթէ ոչ արմատական, գոնէ նշանաւոր, կենսական վերանորոգութիւններ։ Մի խօսքով հայկական խնդիրը ներկայումս շրջապատված է բաւական յաջող հանգամանքներով. նա կարող է առաջ գնալ, զարգանալ և մինչև անգամ ունենալ փայլուն ապագայ, եթէ առաջ տարվի ընդունակ ձեռքով։ Բայց բաւական չէ, որ եւրոպական տէրութիւնները համակրապէս են վերաբերվում դէպի տաճկահայերի շարժումը, դէպի նրանց քաղաքական ձգտումները. նրանք սյլապէս չեն կարող վերաբերվել դէպի առհասարակ տաճկահպատակ քրիստոնեայ տարրերի ձգտումները, որովհետև տեսնում են այդ երևոյթի մէջ պատմութեան մի անողորմ օրէնք, որ անփոփոխ է բոլոր ժամանակների և բոլոր ազգերի համար։ Միջազգային իրաւունքի գիտութիւնը համարձակ յայտնում է այն միտքը, որ պատմութիւնը արդէն նշանակել է Տաճկաստանի դատավճիռը՝—նա պէտք է բաժանվի զանազան տարրերի մէջ։ Գիտութիւնը այնքան մօտ է կարծում այդ օրհասական րոպէն, որ մտածում է այն հարցի վրա, թէ ով պէտք է վճարի այդ սնանկացած տէրութեան ահագին պարտքերը։ Այդ հարցը վճռված համարելով, եւրոպական տէրութիւնները հազիւ թէ աշխատեն արուեստական կերպով պահպանելու մի կիսակենդան քաղաքական մարմին. այդպիսի մի անբնական քաղաքականութեան հետևում էր մինչև այժմ Անգլիան, քանի որ նրա կառավարութեան գլխին կանգնած էր մի բաղդախնդիր քաղաքագէտ։ Այժմ հանգամանքները փոխուեցին, և ազատամիտների ողջամիտ քաղաքականութիւնը չի զլանայ հետևելու գիտութեան սկզբունքներին։ Բայց բաւական չէ, ասում ենք, յոյս դնել միայն Եւրոպայի համակրութեան վրա և նրանով միայն բաւականանալ։ Ոչ մի հայկական խնդիր երբէք չէ կարող առաջ գնալ, եթէ որ չը ստանայ առողջ սնունդ տաճկահայերի ներքին կեանքից. ոչ մի պահանջ, ոչ մի

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

ԼԶ.

Գիշերը անցել էր կէսից։ Քրդի փոքրիկ խրճիթի մէջ ճրագը դեռ վառվում էր։ Պարզ, նահապետական ընտանիքը քնած էր, բոլորը մի և նոյն ծածկի տակ, բոլորը մի և նոյն չորս պատերի մէջ։ Մի կողմում պառաւ սկեսուրը իր անկողնի մէջ խռմփում էր. նրա մօտ պառկած էին երեխաները և ցերեկվայ անհանգստութիւնից խառն երազներ էին տեսնում, և քնի քաղցրութեան մէջ անդադար խօսում էին ու ժպտում։ Իր զաւակների շարքում պառկած էր մայրը՝ Լեռնային ազատ և պարզամիտ աղջիկը բոլորովին բնական էր համարում անծանօթ հիւրի աչքի առջև անկողին մտնել։ Խրճիթի տաքութիւնից նա վերմակը մի կողմ էր ձգել և կիսով չափ երեւում էր նրա գեղագրական կուրծքը, որ սքօղած էր գլխի խիտ ծամերով։ Նրա քունը հանգիստ էր, որպէս անմեղ այծեամի քունը։

—Այժմ հասկանում եմ, թէ ինչու մարդկութեան առաջին զոյգը բոլորովին մերկ էր ապրում, մտածում էր Վարդանը.—նրանք սկսեցին ծածկվել այն ժամանակ, երբ զգացին, թէ ինչ բան է մեղքը։ Այդ ժողովուրդը դեռ չը գիտէ, թէ ինչ բան է մեղքը, և այդ պատճառով նրան անծանօթ է այն գաղափարը, որ աշխարհային լեզուով կոչվում է ամօթ, պատկառանք և պատշաճաւորութիւն։ Ահա մի գեղեցիկ ժողովուրդ իր սկզբնական պարզութեան մէջ, դրանից կարելի է հրաշալի բան շինել։ Վայրենի տունկը, երբ պատուաստվում է մշակված և աւելի քաղաքակրթված տունկի հետ, հիանալի պտուղներ է տալիս։ Ի՞նչ կը լինէր, եթէ այդ առողջ և կենդանի տարրը խառնվէր հայերի հետ....

Բոլորը քնած էին. Վարդանը միայն արթուն էր։ Այսպէս երկար նստած էր նա, և տխուր ու խառն մտածութիւնները անկապ կերպով ամբոխվում էին նրա սրտի մէջ։ Երբեմն նա իր բորբոքված երեւակայութեան մէջ նկարագրում էր ալաշկերտցոց աղէտալի գաղթականութիւնը։ «Փոփոխական ծառը արմատ չէ տարածում մայր հողի մէջ և չորանում է։» Այդ ազգը իր պատմութեան ամբողջ ընթացքում մաշվեցաւ, չորացաւ և մեծ մասամբ ոչնչացաւ իր անվերջ գաղթականութեան թափառումների մէջ և տակաւին խելքի չեկաւ։— Ահա մի նոր գաղթականութիւն ևս։ Եւ շատ բնական է։ Մի ծառ, որ խորին և հաստատուն կերպով արմատ չէ ձգել մայր հողի մէջ, չէ կարող դիմանալ աշխարհի փոթորիկներին.—փչեց քամին, կատաղի մրրիկը նրան դուրս կը խլէ արմատից և կը ձգէ կորստեան անդունդի մէջ....Երբեմն նրա երեւակայութեան մէջ պատկերանում էր պ. Սալմանի եռանդոտ դէմքը, կարծես, լսում լինէր ոգևից երիտասարդի գեղեցիկ խօսքերը. Նա խօսում էր առանց լռելու, քաղցր և անընդհատ կերպով. թէև երբեմն խակ մտքեր էր յայտնում, բայց բոլորը հաստատ հաւատքով, բոլորը ջերմ սրտից բղխած։ Երբեմն մտաբերում էր նա Մելիք-Մանսուրին, այդ կոշտ, արկածախնդիր մարդուն, որ միշտ մի առանձին բաւականութիւն էր գտնում կեանքի վտանգաւոր և փոթորկալից աղմուկների մէջ։ Երբեմն նա մտաբերում էր ծերունի Խաչօին, այդ առաքինի նահապետին, որ ունէր այնքան սէր և գութ դէպի իր կառավարութեանը յանձնված ժողովուրդը, որը պատրաստ էր ընդունել ամեն գոհաբերութիւն գէթ մի թշուառի աչքերից արտասուքը սրբված լինէր։ Երբեմն մտաբերում էր նրա որդիներին, որոնցից ոմանք ստրկութեան դառն լծի տակ կորցրել էին ամեն զգացմունք դէպի անհատական ազատութիւն և դէպի կեանքի աւելի բարեբախտ պայմանները, իսկ ոմանք բողոք էին յայտնում տիրող անկարգութիւնների, անարդարութեան և բռնակալութեան դէմ.—Այդ բոլոր խորհրդածութիւնների մէջ նրա միտքը դեգերվում էր, պտըտվում էր, և անցնելով անհուն մթութիւնների միջից, վերջապէս կանգ էր առնում մի կէտի վրա, որից այն կողմը չէր անցնում. այդ կէտը Լալան էր։

Այժմ նրա ուշադրութիւնը գրաւեց էֆէնդին։ Նրա շնչառութիւնը հետզհետէ ծանրանում էր, ձեռքերը անդադար շարժվում էին և սեղմված շրթունքների միջից լսելի էին լինում անորոշ խօսքեր խուլ հառաչանքների հետ։ Նա գտնվում էր տենդային զառանցութեան մէջ։ Վարդանը լսում էր նրան, բայց ոչինչ չէր հասկանում։ Երևում էր, որ նա տանջվում էր հոգեկան սաստիկ պատերազմի մէջ։ Այդ տևեց մի քանի րոպէ, յետոյ փոքր առ փոքր սկսեց հանգստանալ։ Այդ միջոցին գլուխը վեր բարձրացրեց, ուղղվեցաւ, նստեց անկողնի մէջ, աչքերը բաց արաւ, և մի վայրենի հայացք ձգելով իր շուրջը, կրկին գլուխը դրեց բարձի վրա և կրկին փակեց աչքերը։

—Ա՛խ, եթէ այստեղ մի հայ լինէր...լսելի եղաւ նրա խորին նուաղած ձայնը։

—Կայ, պատասխանեց Վարդանը մօտենալով։

—Տուր ինձ ձեռքդ։

Վարդանը զգուանքով յետ քաշվեցաւ։

—Այժմ որտեղ եմ ես...ով բերեց ինձ այստեղ...ինչու այսպէս շուտ դուրս բերեցին ինձ դժոխքից.... այնտեղ լաւ էր, այնտեղ շատ լաւ էր։ Կրակի ալիքների մէջ, որպէս մի հրեղէն ովկիանոսում, ծփում էի ես.... հազարգլխանի վիշապները իրանց սառը գրկի մէջ ճնշում էին, խեղդում էին ինձ... Հիմա էլ տեսնում եմ նրանց, ահա, այնտեղ հեռաւոր բոցերի մէջ գալարվում են, լեռների նման կուտակվում են միմեանց վրա... Ո՛րքան քաղցր է եղեռնագործին այդ հրէշների ճանկերի մէջ տանջվել, գիշատվել, բայց բողոքելու համարձակութիւն չունենալ, և իրան արժանի համարել աւելի սարսափելի չարչարանքների....

Նա կրկին բաց արեց իր պղտորված աչքերը, նայեց Վարդանի վրա, բայց չը ճանաչեց, և դառնալով նրան շարունակեց.

—Ինձ վիճակված էր, բարեկամ, ամենասոսկալի մասը Արդարադատի գեհենի մէջ... և դրանով ես պարծենում եմ... Այս աշխարհում ես չը կարողացայ բարձր տեղ բռնել, իսկ այնտեղ այդ յաջողվեցաւ ինձ....Ոչ ոք ինձ հետ մրցութիւն անել չը կարողացաւ։ Ես տեսայ Վասակին, Մեհրուժանին, Վէստ-Սարգսին, Կայէնին և այլ դրանց նման չարագործներին,—նրանք նախանձում էին իմ փառքին... Ա՛խ, որքան մեծ բաւականութիւն է հրեղէն ալիքների մէջ լողալ, զգալ նրա գարհուրելի ջերմութիւնը, այրվել, խորովել և երբէք մոխիր չը դառնալ...Այդ շատ լաւ է, որ վախճան չունի.—յաւիտենականութեան մէջ ամեն ինչ լաւ է...

Թէ որպիսի երեւակայական ցնորքների արտադրութիւն էին այդ խօսքերը, Վարդանին դժուար չէր հասկանալ։ Բայց նա այդ խօսքերի մէջ նկատում էր զղջացած սրտի ապաշխարանքը։ Այդ պատճառով նա մոռացաւ իր բոլոր ատելութիւնը դէպի այդ թշուառ մարդը, և բռնելով նրա ձեռքից, ասաց.

—Զգաստացէք, էֆէնդի, դուք շուտով կառողջանաք. ձեր վէրքերը այնքան վտանգաւոր չեն։

—Ես լսում եմ մի ծանօթ ձայն։

—Վարդանի ձայնը։

Նա ամբողջ մարմնով դողաց, և հեռացնելով իրանից Վարդանի ձեռքը, գոչեց.

—Հեռացրէք ինձանից ձեր ձեռքը, ես կարող եմ պղծել նրան. հեռացէք ինձանից, ես կարող եմ թունաւորել ձեզ...Վարդան, ես ճանաչում եմ ձեզ, դուք բարի, մի և նոյն ժամանակ անողորմ սիրտ ունէք։ Գործ դրեցէք ձեր բոլոր անգթութիւնը և հէնց այս րոպէում սպանեցէք ինձ. դրանով մեծ բարերութիւն արած կը լինէք ինձ. ձգեցէք իմ դիակը Ալաշկերտի անապատների մէջ, որ ես ինքս ամայի դարձրի. թող գազանները գիշատեն նրան։ Կամ եթէ այնքան բարի կը լինէք, ձգեցէք իմ դիակը մի փոսի մէջ և ծածկեցէք հողով. այնտեղից ես ճանապարհ կը գտնեմ դէպի անդունդը, դէպի անշէջ հրոյ և տանջանքների յաւիտենական կայարանը։—Բայց ոչ. ոչ, ես Հայաստանի հողին արժանի չեմ, իմ գարշելի դիակը կը պղծէ նրա սրբութիւնը...

—Զգաստացէք, էֆէնդի, կրկնեց Վարդանը,—դուք չէք մեռնի. ես ամեն խնամք գործ կը դնեմ, որ դուք կենդանի մնաք։

—Ես կարծում էի, թէ ինձ հեշտ կը լինի մեռնել և աչքերս յաւիտեան փակել գործած չարութիւններս չը տեսնելու համար։ Բայց ոչ. երկնային Վրէժխնդիրը աւելի զօրաւոր է քան չնչին մարդը։ Նա ինձ թողեց, որ դեռ ես երկար տեսնեմ այն երկրները, որոնց աւերիչներին առաջնորդ դարձայ, որ դեռ ես երկար տեսնեմ թշուառ շինականների խրճիթները, որ ես դատարկեցի բնակիչներից,—տեսնել և տանջվել խղճի դառն խայթից, դա սարսափելի տանջանք է . . . Ես ամբողջ գաւառների սպանման գործիք դարձայ, բայց իմ անձս սպանել չը կարողացայ։

Վերջին խօսքերը արտասանեց նա խորին մաղձային դառնութեամբ, որ արտայայտում էր նրա

ձգտում երբէք չէ կարող ցանկալի հետեւանք ունենալ, եթէ չունենայ տոկուն պաշտպաններ նոյն իսկ հայերի միջից։ Բայց շա՞տ կարող են արդեօք համարել իրանց մէջ տաճկահայերը այդպիսի ազգանուէր հերոսներ։ Հայկական խնդիրը զարթելուց մինչեւ այժմ լսել ենք և կարդացել ենք միայն արժանափառ Ներսէս պատրիարքի վերա, որ իրաւ մի անբնական քաջագործութիւնով կրում է իր ուսերի վրա իր վսեմ պաշտօնի հետ կապված ազգային գործերի բոլոր դժուարութիւնները—լսել ենք նոյնպէս Խրիմեան հայրիկի և Խորէն եպիսկոպոսի գործունէութեան մասին։

Բացի այս երեք ազգանուէր հոգեւորականներից դժուար թէ կարողանան ցոյց տալ տաճկահայերը ուրիշներին, որոնց կարողանայինք անուանել ազգային գործի առաջնորդներ։ Մինչեւ այժմ ոչ մի աշխարհական չէ երեւացել քաղաքագիտական ասպարիզում, ոչ մի ատենաբան, ոչ մի պուբլիցիստ չէ կարողացել այնպիսի անուն և նշանակութիւն ստանալ, որ եւրոպական մամուլը կարողանար մատնանիշ անել նրանց վրա, ինչպէս տաճկահպատակ հայերի ներկայացուցիչների և քաղաքական առաջնորդների վրա։ Տաճկահպատակ բոլոր քրիստոնեայ տարրերը ունեն փոքր ի շատէ յայտնի քաղաքական գործողներ, իսկ հայերը, որ գուցէ նրանցից աւելի լուսաւորված լինեն, ոչ մի խելքը գլխին քաղաքագէտ չեն կարող ցոյց տալ իրանց միջից։ Այդ մեծ պակասութիւն և աւելի մեծ անբաղդութիւն է։ Մի այսպիսի ժամանակ, երբ ամեն մի քայլափոխում անհրաժեշտ է գործ դնել նուրբ քաղաքագիտական տակտ, այդ պակասութիւնը աւելի զգալի է։ Զգալի է մանաւանդ մի ամենակարեւոր և ուժեղ միջոցի պակասութիւն, այդ օտար լեզուով հրատարակվող հայկական օրգանն է։ Մեզ՝ ռուսաստանցի հայերիս այնքան հարկաւորութիւն չը կայ պետական լեզուով մի յատուկ օրգան ունենալու, որովհետեւ մենք չունենք Ռուսաստանում այն առանձին ազգային շահերը և բացի սորանից իշխող ազգի հետ հաւասար վայելում ենք բոլոր իրաւունքները։ Ուրիշ բան է Տաճկաստանում. այնտեղ հայ տարրը ստիպված պէտք է լինի զանազան միջոցներ գործ դնելու ամեն մի իրաւունք ձեռք բերելու։ Հայկական օրգանը այդ միջոցներից ամենազլխաւորը կարող է լինել։ Թող մտածեն այդ կարեւոր հարցի վրա մեր տաճկահպատակ ազգակիցները։ Կ. Պօլսում մի ֆրանսերէն օրաթերթ կամ շաբաթաթերթ հիմնելը մեծ դժուարութիւններ չէ կարող պատճառել։ Չենք կարծում, որ չը գտնվեն այնպիսի լուսաւորված և փոքր ինչ քաղաքագիտական հմտութիւն ունեցող անձինք, որոնք կարողանային վարել այդ թերթը, ծառայացնելով նրան յատկապէս հայկական շահերին։ Այդպիսով միջոց կը տրուէր եւրոպական մամուլին աւելի մօտ ծանօթանալու տաճկահպատակ հայերի պահանջների և շահերի հետ։

Ս. Դադեանց

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

12 ապրիլի

Նաւթի առեւտուրը որ մինչեւ այժմ Բագուի հարստութեան գլխաւոր աղբիւրն է եղել, այժմ կատարեալ տագնապի մէջ է գտնվում և այդ առնա երկու տարուց աւել է։ Այս երկու տարվայ ընթացքում հանքատէրերը և գործարանատէրերը մեծ վնաս կրեցին չը նայելով այն հանգամանքի վրա, որ բնութիւնը առատօրէն դուրս է հոսում նաւթը, որի համար հանքատէրերը տեղ անգամ չեն գտնում պահելու և շատերը նորից ստիպված են հոսանքի առաջն առնելու համար կապել իրանց նաւթահորերի բերանը։ Հաւատացնում են թէ եթէ մեծ պահանջ լինի, հանքատէրերը կարող են օրական կէս միլիոնի չափ սեւ նաւթ բաց թողնել իրանց հանքերից. բայց տարաբաղդաբար օրական պահանջը հազիւ թէ մի հարիւր հազարի է հասնում և սորա պատճառն այն է, որ գործարանների շատերը դադարեցրել են իրանց գործունէութիւնը։ Բայց պէտք ամենայնիւ Ռուսաստան գնացած ֆոտօգէնի քանակութիւնը համեմատաբար տարից տարի աւելանում է, ինչպէս 1878 թւին ուղարկված էր 6,000,000 պուդ, իսկ անցեալ 1879 թւին համարեա թէ մօտ 7,000,000 պ., իսկ այս տարի եթէ ոչ աւել, գոնէ պակաս էլ չի գնայ։ Սորա պատճառն այն է, որ ազատ կապիտալ ունեցող գործարանատէրերը ուշադրութիւն չը դարձնելով կրիզիսի վրա, տարից տարի իրանց գործունէութեան շրջանը ընդարձակում են, մինչդեռ մանր և կապիտալ չունեցող գործարանատէրերի թիւը օրից օր պակասում է և գուցէ մի ժամանակ սոքա բոլորովին կուլ գնան։ Մեծ գործարանատէրերի վնասը այնքան չէ ինչքան փոքրերինը, որովհետեւ առաջինների գործունէութեան շրջանը ինչքան լայնանում է, նոյնչափ նոքա կարողանում են ֆոտօգէնը էժան պատրաստել քան թէ փոքրերը։ Մեծ գործարանատէրերից շատերը ունեն սեփական նաւթային հանքեր, իսկ չունեցողներն էլ մեծ քանակութեամբ սեւ նաւթը համեմատաբար էժան են առնում քան թէ քիչ առնողները։ Բացի այդ՝ առաջիններից շատերը ունեն նաւթային հանքերից մինչեւ գործարանները սեպհական նաւթախողովակներ (нефтепроводъ) որի միջոցով նոքա թեթեւ ծախսով հասցնում են իրանց նաւթը, մինչդեռ այդպիսի նաւթախողովակներ չունեցողները միայն բերելու համար ծախսում են 3 կամ չորս կ. ամեն մի պուդի համար։ Վերջապէս մեծ գործարանատէրը ունի սեպհական նաւեր, որոնցով իր ժամանակին առանց ուրիշի դիմելու հասցնում է

քարոյական տանջանքը, թէ որ աստիճան ձանձրացել էր կեանքից և ցանկանում էր հանգստութիւն գտնել գերեզմանի մոռացութեան մէջ։

Այդ միջոցին զարթնեց տանտիկինը։

—Ձեր հիւանդը անհանգիստ է երեւում, ասաց նա,—չէ՞ք ցանկանայ մի բան։

—Ոչինչ պէտք չէ. նա ջերմի մէջ է, կարելի է շուտով կանցնի....

Քրդուհին մօտեցաւ հիւանդին, և ուշադրութեամբ նայելով նրա վրա, հարցրուց.

—Ես ճանաչում եմ այդ մարդուն. դա Թօմաս էֆէնդին չէ՞։

—Նա ինքն է։

—Խեղճ, քանի օր առաջ տեսայ բոբիկ, գլուխը բաց և պատառոտած շորերով թափառում էր մեր կողմերում։ Երբ մարդիկ մօտենում էին, ճչում էր, աղաղակներ էր բարձրացնում ու փախչում։ Ասում էին, ցնորված է։

Վարդանը նոր մտաբերեց, որ էֆէնդուն հանդիպեց նոյն դրութեան մէջ, որպէս նկարագրում էր նրան քուրդ կինը։ Նրա մէջ երեւում էին ցնորվածի բոլոր նշանները, դեռ այն ժամանակ, քանի որ նա իրան դեռ ցած չէր գլորել Մայրի բարձունքից։ Բայց ինչու խելագարվեցաւ նա, մի՞թէ էֆէնդու նման մի փչացած բնաւորութեան մէջ կարող էր բարոյական տանջանքը այն աստիճան հարուած պատճառել։

—Պատմում էին, թէ էֆէնդին սիրելիս է եղել մի աղջկայ, և պատերազմի գաղթականութեան ժամանակ կորել է աղջիկը. ասում էին, որ անյայտ մարդիկ գողացել են աղջկան։

—Ի՞նչ մարդիկ... ինչ աղջիկ... գոչեց Վարդանը խռովեալ ձայնով և նրա դէմքը ընդունեց զարհուրելի արտայայտութիւն։

—Չեմ իմանում, այդպէս էին ասում։

Վարդանի հարցը աւելորդ էր. նա առաջ եկաւ ակամայ հետաքրքրութիւնից, որ պատահում է յուսահատ մարդերի հետ։ Վարդանը գիտէր, թէ ով էր էֆէնդու ցնորքի առարկան, այժմ նրան կորցրել էր... այժմ նրան գողացել էին...—դրանով ոչնչանում էին Վարդանի մնացած յոյսի նշոյլները, թողնելով նրա հանգած սրտի մէջ տխուր յիշողութիւնների այրված մոխիրը միայն։

Գիշերը աննկատելի կերպով անցել էր. առաւօտեան լոյսը սկսել էր բացվել. դրսից լսելի էր լինում թռչունների ուրախ երգը. փոթորկալից և անձրեւային գիշերին յաջորդել էր ամառնային վարդակարմիր առաւօտը։

Յանկարծ խրճթի դռնից ուրախութեամբ ներս վազեց մի աղջիկ. երեւում էր, որ նա հեռու տեղից էր գալիս, որովհետեւ ոտքից ցգլուխ թրջված էր և երկայն հագուստի ստորին մասները թաթախված էին ցեխի մէջ։

—Ջաւօ... կոչեց տանտիկինը և գրկեց նրան։

—Քոյրս... կոչեց աղջիկը և իր կարմրած թշերը մօտեցրուց նրա շրթունքին։

Վարդանը, կարծես, առժամանակ մոռացաւ իր ցաւը և սկսեց նայել երկու քոյրերի ջերմ գրկախառնութեան վրա։ Եկւորը մի բարձրահասակ աղջիկ էր, ցամաք կազմուածքով և բաւական գեղեցիկ դէմքով։ Նա կրում էր իր քրոջ սեւ, վառվռուն աչքերը, որոնք ուրախութիւնից աւելի անհանգիստ և աւելի շարժուն էին այժմ։ Նրա թէ դէմքը և թէ անունը ծանօթ էին երեւում Վարդանին, բայց թէ որտեղ և երբ էր տեսել նրան,—դժուարանում էր յիշել։

—Գլուխս ինչ կայ, խօսեց գեղեցիկ աղջիկը,—Ջաւօն դրանից յետոյ քեզ մօտ կը մնայ, շատ ժամանակ քեզ մօտ կը մնայ. տիկինը արձակեց Ջաւօին։

Որքան ուրախալի լինէին այդ խօսքերը, որքան քաղցր լինէր երէց քրոջը Ջաւօին երկար ժամանակ իր մօտ տեսնելը, այսուամենայնիւ, նա բոլորովին շփոթվեցաւ, երբ լսեց, թէ տիկինը արձակել է նրան։ Ի՞նչ պատճառով պէտք է արձակած լինէր, քանի որ առաջ խիստ դժուարութեամբ էր հեռացնում Ջաւօին, երբ նա ցանկանում էր երբեմն իր քրոջը տեսութեան գնալ։

—Ի՞նչ է պատահել։

—Մի վախիր, չար՝ ոչինչ չէ պատահել։

Եւ Ջաւօն սկսեց պատմել, թէ տիկինը առժամանակ միայն արձակեց, որ բնակվի իր քրոջ մօտ, մինչեւ կրկին կանչել կը տայ։ Տիկինը Ջաւօին փող տուեց, հագուստներ բաշխեց, շատ-շատ լաւ բաներ ընծայեց, և բոլորը Ջաւօն բերեց իր հետ։

—Տես, բոլորը ցոյց կը տամ քեզ։

Նա սկսեց բաց անել իր հետ բերած կապոցը, որ ցոյց տայ իր ստացած ընծաները։ Բայց երէց քոյրը չը բաւականանալով Ջաւօի տուած բացատրութիւններից, կրկին հարցրուց.

—Ի՞նչ է պատահել, ինչու արձակեց քեզ։

—Ջաւօն յետոյ կը պատմէ, դա շատ երկար է, այնքան երկար, որքան Լէյլիի և Մաջնունի հեքեաթը։

Յետոյ նա յայտնեց, թէ ինքը խիստ յոգնած է, ամբողջ գիշերը ճանապարհ է եկել, անիծված անձրեւը շատ տանջեց նրան, և այժմ սաստիկ քաղց է զգում. խնդրեց քրոջը որ իրան քիչ կաթ տայ խմելու։ Քոյրը շտապով առեց կովկիթը, վազեց փարախը, որ կովը կթէ և քրոջ համար թարմ կաթ բերէ։

Ջաւօն այժմ միայն նկատեց, որ տանը հիւր կայ և նրա կրակոտ աչքերը հանդիպեցան Վարդանի հետաքրքրութիւնով լցված աչքերին։

—Նազելի Ջաւօ, դու Խուրշիդի աղախինն ես, —այդպէս չէ՞։

—Ուղիղ այդպէս է։

—Ֆաթթահ-բէկի տիկնոջը։

—Հէնց նրա։

Վարդանը այժմ գտաւ խառնաշփոթ թելի ծայրը և դիտմամբ հարցրեց.

—Բէկը մի երկրորդ կին էլ ունէ,—մի հայ աղջկան։

—Կունենար, եթէ Ջաւօն սատանայի նման չը գողանար նրան։

—Հայ աղջկան։

—Հայ աղջկան՝—Լալային, Սուսիանիկին—նա երկու անուն ունի։

Վարդանի սիրտը սկսեց ուրախութիւնից բաբախել։

—Ջաւօն ո՞ւր տարաւ գողացած աղջկան։

—Ջաւօն տարաւ իր տիկնոջ մօտ և տիկինը ծածուկ ուղարկեց նրան ռուսաց երկիրը։

Վարդանի դէմքը պայծառացաւ մի աննկարագրելի բերկրութեամբ, և մոռանալով իրան, գըրկեց Ջաւօին և չը գիտէր ինչ կերպով յայտնել իր անհուն շնորհակալութիւնը։

—Համբուրիր Ջաւօին,—Ջաւօն ազատեց նրան։

—Ջաւօն իմ քոյրս է, ասաց Վարդանը և եղբայրաբար համբուրեց նրան։

Ներս մտաւ երէց քոյրը, բերելով փրփրադէզ կաթնի ամանը։ Ջաւօն առեց նրա ձեռքից և միանգամով մինչեւ կէսը խմեց. Տաք կաթը կազդուրեց նրա յոգնութիւնը և քաղցը։

—Հիմայ պատմիր, ասաց նրան երէց քոյրը։

Ջաւօն իր յատուկ ձեւով սկսեց պատմել, թէ իր տիկնոջ ամուսինը՝ Ֆաթթահ-բէկը վաղուց սիրում էր մի հայ աղջկայ, որը Օ... գիւղի տանուտէր Խաչօի աղջիկն էր։ (Տանուտէրը ծանօթ էր բոլոր հարեւան քրդերին)։ Տիկինը չէր ցանկանում որ հայ աղջիկը բէկի կինը լինի, որովհետեւ նա գեղեցիկ էր և կարող էր միանգամայն գրաւել բէկի սիրտը։ Նախանձից և խանդոտութիւնից դրդված, տիկինը ամեն կերպով աշխատում էր, որ արգելէ այդ ամուսնութիւնը։ Բայց բէկը սաստիկ ընդդիմանում էր նրան։ Եւ երբ բէկը դարձաւ Բայազէտի կռուից, պատրաստվում էր գնալ բերել հայ աղջկան, այն ժամանակ տիկինը Ջաւօին իր հաւատարիմ սպասաւորներից երկուսի հետ առաջուց ուղարկեց Օ... գիւղը, որ գնան, դեռ բէկը այնտեղ չը հասած, գողանան և մի ուրիշ երկիր տանեն Լալային (այդպէս էր նրա անունը)։ Ջաւօն գտաւ Լալային նոյն գիւղի քահանայի տան մէջ, իր եղբոր կնոջ՝ Սառայի հետ թագնված։ Սառան վաղուց գիտէր բէկի նպատակը, և երբ Ջաւօն պատմեց նրան Խուրշիդի դիտաւորութիւնը, նա ուրախութեամբ ընդունեց Լալային վեր առնել և գիշերով մեր սպասաւորների հետ փախչել Օ... գիւղից։ Նրանք տարան Լալային ռուսաց երկիրը, և բէկը մնաց սխալ կարդալով և տիր գլխին տալով։ Տիկինը սկսեց ծածուկ ծիծաղել և ուրախանալ, որ խլեց նրանից գեղեցիկ Լալային։ Մեր սպասաւորները մի քանի օրից յետոյ դարձան և լուր բերեցին, թէ անվտանգ տեղ հասցրին աղջկան։ Իսկ Ջաւօին տիկինը ասաց, որ գնայ առժամանակ իր քրոջ մօտ մնայ, մինչեւ բէկի բարկութիւնը անցնի։

Ջաւօի պատմութիւնը այն աստիճան գրաւել էր իր քրոջը և մանաւանդ Վարդանին, որ նրանցից ոչ ոք չը նկատեց, որ հիւանդը նոյնպէս ուշադրութեամբ լսում էր։ Երբ Ջաւօն վերջացրեց, լսելի եղաւ նրա ձայնը.

—Հիմա կարող եմ հանգիստ մեռնել. Լալան ազատված է....

Վարդանը մօտեցաւ և բռնեց նրա տաքացած գլուխը, որ դողդողաց և ընկաւ բարձի վրա։

—«Սիրված էր զարու հոտն առաւ, մինչեւ գ... բերն բերելը, հոգին տուաւ»....

Այդ եղաւ էֆէնդու վերջին խօսքը։ Քրդուհին և իր քոյրը նոյնպէս մօտեցան հիւանդին։

—Նա մեռաւ, ասաց Վարդանը։

—Խեղճ, կրկնեցին երկու քոյրերը։

(կը շարունակվի)

չատ էժան գնով Ռուսաստան։ Աչքի առաջ ունենալով այդ հանգամանքները, չատ հեչտութեամբ կարելի է գուչակել մանր գործարանատէրերի ապագան, մանաւանդ տեղացիների, որոնց սպասում է կատարեալ սնանկութիւն։ Տեղացիներից նոյն իսկ մեծ գործարանատէրերի ապագան եւս աննախանձելի կը լինի, եթէ նոքա իրանց գործերը չարունակեն այնպիսի անհեռատեսութեամբ, ինչպէս մինչև օրս։ Այս փաստը հաստատելու համար բաւական է մի օրինակ բերել այստեղ. մի չվեդացի կապիտալիստ Նոբել անունով, որ չատ ժամանակ չէ սկսել Բագուում պարապել նաւթային առեւտրով, 1878 թւին հանքերից մինչև գործարանները նաւթ կրող սայլապանների հարստահարութեան առաջն առնելու համար, նա ամենաառաջին եղաւ նաւթախողովակ չինողներից և երկար ժամանակ նա մեծ օգուտներ քաղեց այդ բանից, ինչպէս 1878 թւին օրական միմիայն նաւթ կրելու համար բացի իրան գործարանի համար, ուրիչներից եւս ստանում էր մօտ 600 ր. մինչդեռ տեղացիներին, ինչպէս իրանք ասում են, ա ր ա բ ա չ ի ն ե ր ը ք ա ն դ ո ւ մ է ի ն։ Քսան տարւայ ընթացքում տեղացիներից մէկը չը գտնվեցաւ, որ այդ բանը մտածէր և այդ չատ հասկանալի է, որովհետև նոքա առեւտուրի մէջ ամենավախկոտներն են, որոնք ոչ մի բանում չեն կարողանում ինիցիատոր դառնալ։ Սորանց համար եփած պիտի լինի, որ ուտեն, որովհետև իրանք եփելու խելք չունեն։ Աչխարհի միւս կողմից գալիս է մի որ և իցէ Նոբել կամ ուրիշը և օրինակ դառնում տեղացիների համար։ Բայց այդ բաւական չէ. յիչեալ Նոբելը այժմ ունի այնպիսի նաւեր (наливныя суда) որանցով ֆոտոգէնը ուղարկում է Ռուսաստան առանց տակառների, իսկ տակառները չինել է տալիս Ռուսաստանում, որտեղ համեմատաբար նորան չատ էժան են նստում և բացի այդ տակառներում տանելը մեծ վնաս է մանաւանդ ամառ ժամանակ, երբ արեւագի տաքութիւնից ֆոտոգէնը տակառներից Ռուսաստան տանելու ժամանակ դուրս է հոսում։

Բայց դառնանք դարձեալ մանր գործարանատէրերին, որոնց դրութիւնը ուչադրութեան արժանի է, մանաւանդ հայերինը։ 1876—77 թւերին, երբ ֆոտոգէնի, այսպէս ասած, ոսկի ժամանակն էր, ամէնքը սկսեցին մի կերպ ձեռք բերել մի գործարան կամ մի հանք, մի խօսքով ամէնքը սկսան վազ տալ նաւթի ետևից։ Դերձակը կամ կօչկակարը, որ իր արհեստով չատ բաղդաւոր էր ապրում, չը բաւականանալով իր վիճակով, կամ լաւն ասած, նախանձելով հանքատէրերի և գործարանատէրերի ժամանակաւոր բախտին, թողնում էր իր ոսկի արհեստը և ընկնում նաւթի ետևից։ Նա իր դառն քրտինքով աչխատած կոպէկները վատնում էր մի գործարան կամ մի հանք ձեռք բերելու համար, ձգտելով դէպի յանկարծակի հարստութիւն։ «Բաս, ինչու Կրասիլնիկովը, Բաղիրովը կալեասկա, դրօչկա ունենան, ես չունենամ, ես էլ բաղդս կը փորձեմ», այսպէս ասում էր դերձակը, ասեղը չըպրտում, երեւակայելով իր ապագան փառաւոր պալատներում։ Մի խօսքով այս ժամանակից Դոն-Քիչօտները ժողովվելով 7 կամ 8 հոգի միասին, կազմում էին ընկերութիւններ։ (Այդ ընկերութեանց մէկի անունը այստեղ ծաղրելով «Զամբարաքանդ» են դրել) և սկսում էին գործել. միայն, վա՜յ այն գործելուն, որ նորանք էին գործում։ Ինչ տեսակ խաբեբայութիւն ասես, գործ էին դնում իրանց միամիտ մ ո ւ չ տ ա ր ո ւ ն խաբելու համար, մոռանալով բոլորովին իրանց խիղճը ու խղճմտանքը։ Երբ ֆոտոգէնը լաւ գնումն էր, սորանք օգտվելով հանգամանքից, Ռուսաստանից եկող ռամիկներին և հրէաներին ծախում էին առաջին տեսակի տեղ, երկրորդ տեսակը կամ անխատը (не очищенный) ֆոտոգէն և այդպիսով խայտառակում էին խեղճ մեծ գործարանատէրերի անունն էլ։ Ահա ինչ տեսակ էին գործ դնում այդ հերոսները իրանց խաբեբայութիւնը. տակառի տակից լցնում էին անխատը, իսկ երեսից լաւ տեսակը և լաւի տեղ ծախում. առնողը 'ի հարկէ չը գիտէր թէ տակառի ներքեւում ինչ կայ։ Բայց երկար չը մնաց սորանց բաղդը, հասաւ 1878—79 թ. և առնողները սկսեցին լաւ ուչադրութիւն դարձնել ֆոտոգէնի յատկութեան վրա և նոքա այժմ ուղղակի դիմում են մեծ գործարանատէրերին։

Ահա այդպիսիներից է կազմված փոքր գործարանատէրերի մեծամասնութիւնը։ Այժմ տեսնելով այդ պարոնները, որ էլ իրանց բաղդը չէ, սկսում են փոքր առ փոքր թողնել և դառնալ իրանց արհեստին, բոլորովին մոռանալով հարուստների «դըրօչկան և կալեասկան»։

Ալէքսանդր Մովսէսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Հայերէն գրքերի հրատարակութեան» Թիֆլիսի ընկերութենից չնորհակալութեամբ ստացանք «Մորեխ և նրան ջնջելու հնարները» գըրքոյկը, աչխատասիրութիւն Հ. Տէր-Բարսեղեանցի։ Գինը 10 կոպէկ։ Կաչխատենք ծանօթացնել ընթերցողին այդ աչխատութեան հետ։

—

Մայիսի 5-ին ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային Դումայի նստի մէջ ձայնաւոր պ. Թայիրով առաջարկութիւն արաւ պատասխանել «Մչակի» յօդուածին քաղաքային վարչութեան մասին և թանգութեան մասին Թիֆլիսում, որ տպվեցաւ № 71 մէջ։ Նիստը աղմկալի էր։ Վճռվեցաւ քննել պ. Թայիրովի առաջարկութիւնը միւս նստին։ Քաղաքագլուխը ասեց, որ եթէ քաղաքային վարչութեան մէջ մեղաւորներ կան, թող Դուման խըստութեամբ քննէ նրանց գործունէութիւնը, եթէ չը կան,—լռութիւնը ամենալաւ պատասխան է «Մչակին»։ Ձայնաւոր Գամբարով, այդ գիտնական մարդը, այդ մագիստրոսը և առեւտրական բանկի կառավարիչը, թոյլ տուեց իրան, մի անվայել խօսք մամուլի մասին. «Թո՛ղ լրագիրները հ ա չ ե ն ինչքան կամենան», ասեց պ. Գամբարով։ Շատ մեծ օգուտ բերեց պ. Գամբարովին նրա բարձրագոյն ուսումը և գիտնական աստիճանը. նա մինչև անգամ չը սովորեց վայելուչ կերպով խօսելու։

—

Գրիգոր Արծրունի յետաձգեց իր դասախօսութեան կարդալը մինչև մայիսի 16, ուրբաթ օրը։

—

ԷՐԶՐՈՒՄԻՑ մեզ գրում են թէ Կովկասից գաղթող մահմետականների թիւը վերջին ժամանակներս սկսեց սաստիկ մեծանալ այնտեղ, այնպէս որ ինչպէս Էրզրումի, նոյնպէս եւս նորա նահանգի մէջ նոր գաղթածների թիւը արդէն հաւասարվել է առաջվայ քրիստոնեայ և մահմեդական տարրերի հետ։ Գաղթողները գրեթէ միայն և եթ բաղկացած են աջարցիներից, որոնց զետեղում է թիւրքաց տէրութիւնը գլխաւորապէս ռուսաց սահմանների մօտ, ներքին և վերին Բասեններում։

—

Ա. ԴՎԻՆԻՑ գրում են որ գաղթականութեան գիգլոը այնպէս բորբոքվել է այս տարի գարունքը բացվածին պէս, որ ամբողջ Աջարիային եթէ չաջողվեց անցեալ ամառ իրագործել իրան մտադրութիւնը, գաղթելով Թիւրքիա մինչև վերջին մարդը, գոնէ այս տարի դժուար կը լինի մի փոքր անգամ կասկած ունենալ ամբողջ Աջարստանը դատարկվելու վրա։ Գոնէ այդ երեւում է այն ընթացքից, որ բռնել է բոլոր Արդահանի, Նօսխովի, Արդվինի և Արդանուչի չրջաններում, որտեղ բոլորը ծախում են ամենաէժան գներով հայերին և եկւոր առնողներին, տուն, տեղ, հող, այգի և այդ փողով աչխատում են ձեռք բերել միայն ձիեր և սայլեր։ Միւս կողմից էլ նոքա կատարում են խոչոր անկարգութիւններ։ «Մչակը» առաջինը ձայն բարձրացրեց անցեալ տարի աջարցիների գաղթականութեան մասին, այս տարի եւս նա պարտաւորութիւն է համարում հրաւիրել ռուս լրագրութեան ուչադրութիւնը այս հարցի վրա։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ գրում են որ մայիսի 5-ին եկաւ այնտեղ մի սոտնիա կուբանի կոզակներ, որ պիտի գնան Աբաս-Թումանի ամառվայ պահպանութեան համար։

—

ՄԻԽԱՅԻԼՕՎԻՑ գրում են, թէ ահա եօթը օր է արդէն փօթի-թիֆլիսեան երկաթուղի վրա ըսպասում են բազմաթիւ մարդիկ, որ եկել են Երեւանի և ուրիչ գաւառներից փօթի ստացած հացի մթերքը տանելու համար, բայց երկաթուղու վարչութիւնը անօրէնութիւն չէ անում նոցա այդչափ կարեւոր բեռը ճանապարհ գցելու համար։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ գրում են թէ չը գիտեն ինչպէս վարվեն տիրացու Վասակ Ցարոյեանցի հետ, որ հասարակութիւնը ազատվի նորա քահանայութիւնից։ Տիրացու Վասակը արդէն երրորդ տարին է, որ աչխատում է բաւականաչափ ստորագրութիւն հաւաքել ժողովրդի ամենախոչոր մասի մէջ իր վարչութեան ներկայացնելու համար, իբր ժողովրդի համակրութեան նչան դէպի ինքը, մինչդեռ մինչև հիմայ սորա ջանքերը ոչնչով չաջողվեցան։ Այժմ Վասակ Ցարոյեանը դիմեց մի ուրիչ միջոցին. գանգատվելով Էջմիածնին թէ նորան չէ աջողվում ցանկացածին չափ ստորագրութիւն ներկայացնել միայն այն պատճառով, որ Ախալցխայի մէջ մի ք ա ն ի մ ա ր դ նորան թշնամութիւն են անում, վանորայ խնդրում է, որ Էջմիածինը ուղարկէ մի քննիչ այդ մասին։ Խընդրագործի բանը չատ աջող է անցնում. այդպիսով, երբ Էջմիածինը նչանակում է քննութեան համար Ախալքալաքից տէր Խորէն քահանային, որը լինելով ամենամօտիկ ազգական Վասակ Ցարոյեանի հետ, գալիս է նրա տուն և մի կուչտ փլաւ ուտելուց յետ, վերադառնում է յետ առանց մէկից մի բան հարցնելու։ Երբ այդպիսով հասարակութեան առեւի մի մարդ չուտով կը լինի նոյն հասարակութեան մեղքերին թողութեան չնորհողը, Էջմիածինը կ'ասէ ամէնքին թէ Ցարոյեան ձեռնադրվել է նոյն իսկ հասարակութեան կամքով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետեւեալ տեղեկութիւնները։ Անգլիական նոր մինիստրութիւնը, ինչպէս երեւում է, անհրաժեչտ է համարում վերջ դնել բոլոր կասկածանքներին իր արեւելեան քաղաքականութեան մասին։ «Daily News» լրագիրը, որ կառավարչական լրագիր է համարվում, յայտնեց, որ արտաքին գործերի մինիստր Գրենվիլ մի չրջաբերական ուղարկեց Անգլիայի ներկայացուցիչների մօտ։ Այդ չրջաբերականով անգլիական կառավարութիւնը խնդրում է եւրոպական պետութիւնների օգնութիւնը Բերլինի դաչնագրի այն կէտերը իրագործելու համար, որոնք մինչև այժմ անկատար էին մնացել։

Եթէ ճչմարիտ այդպիսի մի չրջաբերական ուղարկված է անգլիական դեսպաններին, այդ նչանակում է, որ նոր մինիստրութիւնը իրագործում է ընտրութիւնների ժամանակ մարկիզ Հարտինգտոնից նախագծած պրոգրամը։ Նոր մինիստրութիւնը իր գոյութեան առաջին օրերից արդէն յայտնում է, որ Բերլինի դաչնագիրը ստորագրող բոլոր պետութիւնները պարտաւոր են հոգալ, որ այդ դաչնագրի չը կատարված պայմանները կատարվեն և հրաւիրում է պետութիւններին կատարել իրանց պարտականութիւնը։

Ամենքին լաւ յայտնի է, թէ Բալկանեան թերակղզու վերաբերութեամբ այդ դաչնագրի ո՞ր կէտերն են մնացել չիրագործված։ Բ. Դուռը դեռ չէ վերջացրել իր հողային հաչիւները Չեռնոգորիայի հետ, դեռ չը կատարեց Բերլինի կոնգրեսի պահանջները յոյն թիւրքաց սահմանների վերաբերութեամբ և չը մտցրեց իր նահանգների մէջ այն վերանորոգութիւնները, որոնց պարտաւորվեցաւ մտցնել։ Դաչնագիրը ստորագրող միւս բոլոր պետութիւնները կատարեցին իրանց պարտականութիւնները։ Ռուսաստանին, Աւստրո-Ունգարիային, Սերբիային, Չեռնոգորիային և Ռումինիային այդ կողմից մեղադրել չէ կարելի. ա ն ո ւ ղ ղ ե լ ի պ ա ր տ ա կ ա ն ը միայն Թիւրքիան է և նրա վրա պէտք է գործվի միջազգային այն ճնչումը, որ այժմ Անգլիան խնդրում է։

Դժուար է նախագուչակել, թէ իւրաքանչիւր պետութիւնը, որին դիմել է անգլիական մինիստրութիւնը, ինչպէս կը վերաբերվի այդ առաջարկութեանը։ Այդ գործով հետաքրքրված պետութիւնների չահերը միատեսակ չեն։ Ամենքը միատեսակ չեն ցանկանում, որ Բալկանեան թերակղզու վրա նոր անկարգութիւններ և չփոթութիւններ պատահեն։ Թէպէտ Չեռնոգորիայի և Յունաստանի հարցերի վերաբերութեամբ կառավարութիւնները կարող են համաձայնել և միաբան գործել, բայց թիւրքաց նահանգների մէջ մտցնելի վերանորոգութիւնների մասին այդ միաբանութիւնը անհաւանականելի է։

Այլբանիայի մէջ պատահած անկարգութիւնները, Հայաստանի մէջ տիրող սովը և միւս նահանգների անմխիթար վիճակը պահանջում են, որ վերանորոգութիւնների հարցը ամենից առաջ դնվի։ Թիւրքաց պետութեան բոլոր նահանգների մէջ կատարեալ անիչխանութիւն է տիրում։ Բ. Դուռը պարզ ցոյց է տալիս, որ ինքը անկարող է կարգապահութիւնը վերականգնել։ Օրից օր ամէնքն համոզվում են, որ այդ դրութիւնը միայն այն ժամանակ կը փոխվի, երբ թիւրքաց պետութեան մէջ վարչական բոլորովին նոր ձեւ կը մտցնվի։

Այլբանիան ինքնավարութիւն է պահանջում և, ինչպէս երեւում է, միջոցներ ունի իր նպատակին հասնելու համար։ Այդ երկրի հարեւանները ալբանական ազգութեանը չեն պատկանում։ Անկարելի է, որ այդ երկիրների մէջ պահպանվեն հին կարգերը։ Հարցը պէտք է ամբողջապէս լուծել, առանց բայաղութիւններ անելու, մի ազգութեան չահը առանց միւսին զոհելու։

Կարելի է յուսալ, որ Գլադստոնի մինիստրութիւնը այդ հարցի մասին պարզ կը յայտնի իր կարծիքը։ Միայն այդ ժամանակ կարելի կը լինի ասել, թէ անգլիական նոր մինիստրութիւնը ո՞ր պետութեան աջակցութիւնը կարող է ձեռք բերել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 5 մայիսի։ «Times» լրագիրը հաղորդում է որ Ռուսաց Թագաւորը բարեհաճեց մերժել իր համաձայնութիւնը Սուլթանի խնդիրքին, փոխել Կումէրաուի սպանողի մահվան դատավճիռը, որովհետև այդպիսի ստոր չարագործութեան ներելը վատ օրինակ կը լինի, որ չը պէտք է ցոյց տալ ի նկատի ունենալով բոլոր օտարականների ապահովութիւնը։ Պետութիւնները համաձայնեցին պահանջել Բ. Դռնից, որ նա նորերումն Սկուտարի ուղարկած զօրքերը դատաւորի ալբանական նահանգների մէջ ապահովութիւնը պահպանելու համար։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 6 մայիսի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին չրջանի արժէ 94 ր., երկրորդ 92 ր. 50 կ., երրորդ 93 ր. 40 կ., չորրորդ 93 ր. 22 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 227 ր., երկրորդ 221 ր. 25 կ., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 87 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 90 ր. 87 կ., ոսկի 7 ր. 78 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25,21 պէնս, ռուսաց 100 ր. Գերմանիայի վրա արժէ 127 մարկ, 25 պֆ., Համբուրգի վրա 215 մարկ 50 պֆ., Փարիզի վրա 266 ֆր.։ Տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 մայիսի։ «Правит. Вѣстн.» հաղորդում է, որ երէկ, մայիսի 6-ին զինուորական դատարանում սկսվեցաւ Վայմարի, Միխայլօվի և ուրիչ եօթ տղամարդկանց և չորս կանանց գործի քննութիւնը, որոնք մեղադրվում են պետական յանցանքներ գործելու մէջ։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ
ԲԷՀԲՈՒԹԵԱՆՑ

Որ հայոց փողոցում ամաններ է ծախում, խնդրում է այն անձը, որ նրան երեք նամակ է ուղարկել քաղաքային փոստայով յայտնել իրան թէ ի՞նչ հասցէով պէտք է ուղարկել պատասխանը, որովհետև նամակները ստորագրված չեն և նրանց վրա նշանակված չէ հասցէն:

Յովհաննէս Մ. Բէհբութեան

Իր յատկութիւններով մարմնի մասերի, մանաւանդ ոտքի մատների քրտինքից առաջ եկած փտումն ոչնչացնող յայտնի նիւթը,

ԳԱԼՄԱՆԻՆ

անունով, ծախվում է Եւրոպայի բոլոր մեծ քաղաքների դեղատներում և դրօգիստների մօտ։ Գլխաւոր դէպօ նիւթի հնարող Ֆարմացիի մագիստրոս Վ. ԿԱՐՊԻՆՍԿՈՒ դեղատան մէջն է գտնվում, Վարշավայում, Ելէկտօրալնի փողոց, № 35։ Գալմանինի մեծ արկղիկը արժէ Վարշավայում 50 կոպ., աւելի փոքրը 30 կ.։ Պէտք է զգուշանալ խարդախումներից։

6—25 (1) Վ. ԿԱՐՊԻՆՍԿԻ

Թիֆլիսի ընկերութեան Հայերէն գրքերի Հրատարակութեան Վարչութիւնը պատիւ ունի յայտնել, որ արդէն դուրս եկան մամուլի տակից և ծախվում են Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառների մօտ ընկերութեան տպագրութիւնները:

№ 4 ԲԻԶԸՐ-ՍՏՕՒ. ԹՈՎՄԱՍ ՆԴԲՕՐ ՏՆԱԿԸ, փոխ երեխաների համար Պալմէր, Թարգ. օր. Ն. Տէր-Մարկոսեանի: Պատկերազարդ և կազմած—60 կ.:

№ 5 ՄՈՐԵՍ ԵՒ ՆՈՐԱՆ ՋՆՋԵԼՈՒ ՀՆԱՐՆԵՐԸ. աշխ. Տէր-Բարսեղեանցի: Գինն է 10 կոպէկ:

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել հետեւեալ հասցէով՝ Въ Тифлисъ, Тифлисское Общество изданія армянскихъ книгъ.

ԵԳՕՐ ԿԱՍՈՒՄՕՎԻ ԵՒ ԸՆԿ.
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏԱՆ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

Յայտնում է հասարակութեանը, որ ցանկացողները կարող են առնել 1 և 2 ներքին 5% փոխառութեան տոմսակները յետաձգութեամբ վճարելով մի տարվայ ընթացքում և աւելի երկար ժամանակամիջոցում, նոր և շատ շահաւէտ պայմաններով, որոնց մասին տեղեկանալ կարելի է նոյն իսկ կանտորայի մէջ, որ նոյնպէս առնում է այդ տեսակ տոմսակներ: Գրասենեակը գտնվում է Ալէքսանդրեան այգու հանդէպ, Թումանովի տանը:

7—10

ՄԻ ՇՈՒՆ սէտերի տեսակից, սև գոյնի, սպիտակ բծով կուրծքի վրա, որձ, «Տիւդօր» անունով, կորաւ Ալէքսանդրեան այգուց, ապրիլի 28-ի գիշերը: Գտնողին խնդրում են հասցնել Զուբալովի տան, կոնդիտէր Կելլէրի մագազինից վերև գտնված Պօլտարացկու բնակարանը, Ստեփան Տէր-Բետէլէին օրինաւոր վարձատրութեամբ:

2—3

Երկու Ֆրանսիացի ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ ցանկանում են ընդունել իրանց մօտ երեխաներին դասեր տալու համար, առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև ժամի 1-ը: ԴԱՍԵՐԸ կը լինեն Ֆրանսերէն, գերմաներէն լեզուներից և մուզիկայից:

Հասցէն՝ Սօլօլակի, տուն Օրբէլի: № 14.

3—3 (1)

ՓԵՏՐՎԱՐԻ 12-ից ԲԱՑՎԵՑ իշխան ՍՈՒՄԲԱՏՕՎԻ տանը ԿՕՆԴԻՏԵՐԻ և ՀԱՑԱՐԱՐԻ (пекарня) մագազին «ВАРШАВСКАЯ ПЕКАРНЯ» վերնագրովը, որտեղ կը վաճառվին զանազան տեսակ խմորեղէններ, նոյնպէս կը վաճառվեն զանազան տեսակ կօնֆէտներ արժան գնով. թէ փոքր և թէ մեծ քանակութեամբ ցանկացողները կարող են ստանալ ԻՄ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՑ. Օտար քաղաքացիք կարող են դիմել հետեւեալ հասցէով. СОЛОЛАКИ, ВЪ ВАРШАВСКОИ ПЕКАРНИ Мартиросу Ахназарову. Պատուէրները կը կատարվեն ամենայն ճշգութեամբ, գնողներին մեծ զիջումն անելով և փոստի ծախսը մեզ վրա առնելով. կօնֆէկտների գինը ֆունտը 40 կոպէկից մինչև 1 ր.։

ОСОБА, знающая РУССКІИ, ФРАНЦУЗСКІЙ, НѢМЕЦКІЙ языки и начало МУЗЫКИ желаетъ получать мѣсто ГУВЕРНАНТКИ. Объ адресѣ узнать на ПОЧТОВОЙ СТАНЦІЙ въ ДАМСКОЙ комнатѣ.

ՄԻ ՏԻԿԻՆ, որ գիտէ ռուսերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ և ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ սկիզբները, ցանկանում է ՏՆԱՑԻՆ ՎԱՐԺՈՒՀՈՒ տեղ ստանալ: Հասցէն իմանալ ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԿԱՅԱՐԱՆՈՒՄ, ԿԱՆԱՆՑ սենեակում:

3—3

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ
(РАСПРОДАЖА)
ՎԵՐՋԻՆ ԵՒ ԱՄԵՆԱԷԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ
ՏՂԱՄԱՐԴԿԱՆՑ ՊԱՏՐԱՍՏ ՇՈՐԵՐԻ
ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ ԿԱՄՈՒՐՋԻ ՎՐԱ
ՆԱՍԻԲԵԱՆԻ ՄԱԳԱԶԻՆՈՒՄ

Տրիկօի ամառվայ պալտօ	10 ր. և աւելի
Ժուկետի ձեռք շորը	10 ր. —
Վիցիտ	15 ր. —
Սև սերտուկի	25 ր. —
Տրիկօի գոյնաւոր վարտիքը	3 ր. —
Սև վարտիքը	7 ր. —
Որսի ժակետ	8 ր. —
Առաւօտվայ ժակետ	8 ր. —
Երեխայոց տրիկօի զգեստը	2 մինչև 14
տարեկան	3 ր. —
Խալաթներ	12 ր. —
Պարուսինի զգեստներ	5 ր. —

Նոյն տեղ ծախվում են կանանց և տղամարդկանց շապիկներ, կալսոններ, կանանց կօֆտաներ, նոյնպէս գիւլպաներ, կտաւի մանժէտներ, Թէխիներ, Թաշկինակներ, ձեռնոցներ, պէնիւարներ և ժիւպօններ:

8—10

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ 9-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ 1 ԺԱՄԸ:

Երկուշաբթի. Գավրօնսկի կանանց հիւանդ. Գօրալեվիչ ներքին հ., Ռօտինեանց կանանց և երեխաների հ., Քիւչարեանց խիրուրգիական և աչքերի հ., Շտեմբօրսկի վեներական և կաշու հ., Բարայեան ջղային և հոգեկան հ.։

Երեքշաբթի. Մինկեվիչ խիրուրգիական հ., Վզօրօվ վեներական և բողազի հ., Րէյխ աչքի հ., Բախուտով մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ., Կրասնօգլեադօվ, Լիսիցեվ և Վերմիշեվ ներքին հ.։

Չորեքշաբթի. Լիսիցեվ և Ռուդկօվսկի ներքին հ., Շտէյմբօրսկի վեներական և կաշու հ., Աստուածատուրօվ կանանց հիւանդութիւններ:

Հինգշաբթի. Վզօրօվ վեներական և բողազի հ., Ռօտինեանց կանանց և երեխաների հ., Լիսիցեվ և Վերմիշեվ ներքին հ., Քիւչարեանց սիֆիլիսի և սեռական օրգանների հ.։

Ուրբաթ. Գավրօնսկի կանանց հ., Մինկեվիչ խիրուրգիական հ., Կրասնօգլեադօվ և Լիսիցեվ ներքին հ., Բախուտօվ մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ., Շտէյմբօրսկի և Աստվածատուրօվ վեներական և կաշու հ., Բարայեվ ջղային և ներքին հ.։

Շաբաթ Լիսիցեվ և Վերմիշեվ ներքին հ., Բարօվ կուրծքի հ., Սանկօվսկի վեներական և կաշու հ.։

Բացի այդ բժիշկ Վզօրօվ բժշկանոցի մէջ ընդունում է անվարձ աղքատ հիւանդներին ամենայն օր երեկոյեան 4—6 ժամը:

Բժիշկ Բարաեվ չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը ընդունում է իր տանը բժշկանոցի հիւանդներին ելեկտրիական բժշկութեան և ներքին հ. համար: Բնակարանը գտնվում է Սերգիեվսկայա փողոցի վրա, Բայանդուրովի տանը:

Ատամնաբոյժ Օրբելեան աղքատ հիւանդներին բժշկանոցի տոմսակով ընդունում է ամենայն օր, ամենայն ժամանակ:

Բացի կիրակի օրերից ամենայն օր առաւօտեան 9—11 ժամը բժշկանոցում լինում է մանկաբարձ կին հիւանդ կանանց ընդունելու համար:

Բժշկանոցի դիրեկտոր Լիսիցեվ:

1880

ԹԻՖԼԻՍ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՅԻՍԻ 11-ԻՆ ՀԱՅ ԹԱՏՐԷՆԴԱՍԵՐՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ կը ներկայացնէ

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ

I

ՀԱՑՏԱՐԱՐ ԴԱՏԱՒՈՐԻ ՄՕՏ

Կոմեդիա 3 արար., ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Յ. Տէր-Գրիգորեանի

Անցքը պատահում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

II

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ

ՏՕՏՕ

Վօդեվիլ 1 արար, Թարգմ. Յ. Տէր-Գրիգորեանի. Երկրորդ և երրորդ արար. ԱՆՏՐԱԿՏԻ մէջ տ. Փաշայեան-Տէր-Գրիգորեան ԿԵՐԳԷ: Տեղերի գինը սովորական է: Սկիզբն է 8 ժամին:

Տոմսակները թէ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ օրը և թէ ՎԱՂՈՐՕՔ կարելի է ստանալ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԹԱՏՐՕՆԻ կասսայում, առաւօտեան 10—2 և երեկոյեան 6—8 ժամը:

3—4

ՆԻՒԹ-ԵՕՐՔԻ ԶԻՆԳԵՐ

Ամենամեծ կարելու մեքենայի ընկերութեան աշխարհային համբաւն բաւական ըլլալով յանձնել իրեն ձեռագործութիւններն կազմուածքին պարզութեամբը, հաստատութեամբը և այլա՛յլերպ աշխատութիւններն կատարելով, տնական և արուեստաւորներու պիտոյից համար, կը համառօտէ զմեզ համբելու մէկիկ մէկիկ իրենց գերազանցութիւնն ուրիշ հնարուած նման առարկայից վրա:

Վերոյիշեալ Նիւ Եօրքի Զինկեր ընկերութիւնը այս ապրիլի սկզբներն բացաւ ուրիշ գլխաւոր քաղաքներու պէս, հոս ալ՝ Թիֆլիսի շտեմարան մը այլ և այլ կարելու մեքենաներով, Աստամակի փողոցն Զուպալօվին տունն, Երևանի հրապարակի մօտ անմիջապէս և կը խնդրուի խաթունայց և պարոնայց ուզող ստանալ այսպիսի մեքենայ դիմել հոն միայն և կը խնդրուի միանգամայն չը խառնակել այս ընիկ նորբաց շտեմարանն ուրիշ վաճառականներու հետ, որոնք միայն Զինգերի սուտ անուամբ նշանակներով և պատկերներով կը խաբեն մեր պաշտպանաւորներն և դժբաղդաբար իրենց մեքենաներով կը տարակուսացունեն սեպհական մերոնց լաւութեան անունն:

Ուրիշ քաղաքներու բնակիչ.ք ալ կրնան դիմել մեզ նամակով թէ մեր ընթացիկ գիներուն ցուցակն ուզելու համար, որ կը խրկեմք ձրի և թէ որ և է տեղեկութիւն հարցունելու համար, որոնց կը պատասխանեմք նմանապէս մի և նոյն լեզուով և կարելի արագութեամբ մեր երեսագիրն է:

Г. Нейдлингеръ. Тифлисъ.
Գ. Նայդլինկեր

Գլխաւոր հոգաբարձու ամբողջ Ռուսաստանի և միջին Եւրոպայի:

Խանութի մէջ կարելի է ուղղել խանգարված մեքենաները:

3—3 (2)

Дозволено Цензурою 8 Мая 1880 г. Тифлисъ. Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի Типографія А. А. Михельсона